

Puhtulan lapset osa 2

Tuovi Paju

Viimeinen lähtö kotikylästä

Perjantapäivän 9.6.44 yhtämittäinen tykistökeskityksen pauhu ei juuri luottamusta armeijaan horjuttanut. Tehtiin arkitöitä, kahden vuoden asemasodan aikana oli totuttu kylän laidalla sijainneen ilmatorjuntatykin äkkiherätyksiin kesäisin jo aamuyöllä ja päivisin hävittäjien välisiin ilmataisteluihin sekä vihollisen pommikoneiden ylilentoihin. Rintaman kahakoista 15 kilometrin päässä ei tiedettykään.

Lauantaiaamu valkeni aurinkoisena. Tehtiin lauantaisiivouksia ja leipomuksia. Tosin jotkut aikuiset olivat ehkä hiukan levottomin mielin. Lehmät kuitenkin vietiin aamulypsyn jälkeen laitumille, toiset lähihakaan ja toiset kauemmas. Toisella kymmenellä olevat pojankoltiaiset passitettiin paimeneen.

Silloin lapsuuttaan eläneet ovat muistelleet noita lähdön päiviä.

Helli Hiilinen, 14 v:

Äiti pakkasi tavaroita. Ne sai jättää portin pieleen tien varteen, siitä ne myöhemmin haettaisiin yhteiskuljetukseen.

Rauha-sisko oli aamulla käynyt siivoamassa koulun ja sanoi, ettei päättäjäisiä tule. (Myöhemmin saadut todistukset oli päivätty 12.6.1944). Taposen Henri tuli sanomaan, että tunnin päästä oli lähdettävä. Hataran mökin seinätkin, jossa (Mäntyharjun) Karankamäellä jouduimme asumaan, oli katettu päreillä. Onneksi oli lämmin kesä.

Anja Hiilinen, 10 v:

Pääsimme osan matkaa armeijan kuorma-auton kyytiin ja junaan Kanneljärven asemalta. Junan vaihtoa Kouvolan asemalla odotellessa äiti laittoi Rauha-siskon pienet pojat täkin päälle asemalaiturille nukkumaan. Matka jatkui Mäntyharjun Karankamäkeen.

Tapani Hiilinen, 12 v:

Olin Vitikaisen Arvon kanssa paimentamassa lehmiä. Päätimme lähteä aiemmin koitiin vaikei ilta vielä ollutkaan. - - Kuulimme Kouvolan asemalla Viipurin ratapihan pommituksesta.

Hilkka Himmanen, 8 v:

Petivaatteet tuulettuivat pyykkinaruilla. Menimme Railin kanssa niiden väliin pii-loon kun rajalta päin tuli lentokoneita Raivolan suuntaan. Sitten äiti lähetti minut Kirs-tin kanssa hakemaan lehmät Jokelan laitumelta. Olavi-veli tuli vastaan: ”Nyt täytyy

lähteä.” Seuraavan kerran tapasimme Olavin kahden tai kolmen viikon kuluttua Karankamäellä.

Äidin ohjaamaan hevoskärryyn ei mahtunut muuta kuin isot pakkauslaatikot ja puolitoistavuotias Pirkko-sisko äidin viereen istumaan. Me tytöt, Raili, Kerttu, Kirsti ja minä kävelimme kärryjen perässä.

Luvattua autokyytiä kerääntyä odottamaan muitakin kyläläisiä. Autoja ei kuitenkaan tullut.

Lähdettiin kulkemaan Raivolaa kohti. Lentokoneilta mentiin suojaan tieltä mäntykankaalle. Raivolan asemalle ei päästy eikä Mustamäellekään. Vartiossa olleet sotilaat kertoivat, ettei tänne enää juna tule. Kanneljärveltä, noin 20 kilometriä kotoa, vihdoin yöllä päästiin junaan. Hevonen jäi asemalle kuormineen. Päädyimme aikanaan Karankamäen koululle ja sieltä loppukesästä Tuusulan Ruotsinkylään.

Oiva Himmanen, 9 v:

Is. päällikkö Matti Hopia lähti armeijan esikuntaan Kauhjärven taakse tilannetta kyselemään eikä palannut. Muistaakseni puolen päivän jälkeen lähdimme. Äiti, nuorimmainen vaunuissa, ja minä kävelen. Isällä oli matkalaukku pyörän tarakalla. Sauna jäi kotona lämpiämään. Isä toi matkalaukun Mustamäen asemalla junaan ja palasi takaisin.

Isä ja lehmät joutuivat Kangasalle, perhe perässä myös. Seuraavaksi Pälkäneen Myttälään, Teiskon Aitolahteen ja Järvenpään Haarajoelle 1945 sekä lopulta Pohjan kuntaan.

Anneli HUUHTANEN, 8 v:

Tiellä kulki sotamiehiä pyssyt selässä. Äiti oli kotona leipomassa. Pääsimme armeijan kuorma-autolla asemalle ja junalla lopulta Mäntyharjulle. Erkki-veli oli viikon hukassa Juvalla. Salme-sisko, 16 v, joutui Viipurissa pommituksiin.

Erkki HUUHTANEN, 14 v:

Lehmät pyrkivät laitumelta kotiin ennen aikojaan ja lopulta annoimme niille periksi. Salme oli enää yksin kotona ja sanoi lypsävänsä vielä; sitten lähdetään. Minä otin pyörälle kantamusta sen kuin pystyin. Päivät levättiin ja yöllä kuljettiin. Kaukilan asemalla jouduin kutsusta väärään vaunuun ja lopulta Juvalla Sydänmaan kylään. Terijoke-laisten vaunu, jossa alun perin olin, oli jäänyt odottamaan uutta veturia asemalle. Rintamalla lomalle sotilas viikon päästä palatessaan jätti minut Mäntyharjun asemalle ja käski kysyä mihin evakot on sijoitettu. Perhe löytyi Karankamäeltä.

Kerttu HUUHTANEN, 12 v:

Lauantaina aamupäivällä sotilas tuli ilmoittamaan, että puoleen päivään mennessä on kylästä lähdettävä. Rintaman suunnasta tuli pienipyöräinen armeijan auto, jonka lava oli katettu pressulla. Mummo alkoi valittaa, että ottaa sydäimestä. Hanna-täti pysäytti auton. Toiset pääsivät koppiin kuljettajan viereen, minut autettiin lavalle. Siellä oli 4-5 haavoittunutta sotilasta.

Jonkun kylän kohdalla lentokone lähti perään alkaen ampua. Kuljettaja yritti puiden suojaan, mutta käski lopulta turvallisuussyistä siviilit pois autosta. Jatkoimme matkaa kävelen. Sukulaistalosta saimme evääksi hiivaleivän, ja käveltiin edelleen.

Sitten muistan vasta Viipurin aseman, josta nousimme junaan. Jäin junan pommituksen ajaksi vaununpenkin alle muiden juostessa metsään. Vanha mies samasta vaunusta kuoli pommituksessa.

Erkki Kotilainen, 16 v:

Illansuussa kyläläiset kokoontuivat meille päin odottamaan luvattua autokuljetusta. Minä hain vielä kotoa uudet rukkasetni ja kävin vapauttamassa kanit aitauksestaan. Autoja ei vaan tullut.

Ajoin hevosta vieressä kävellen. Perkjärveltä piti kääntyä teitse Äyräpään radalle ja sieltä junaan. Isä lähti Vuoksen yli aina Mäntyharjuun saakka.

Junan avovaunussa oli sekä karja että viljat. Säkkejä yritimme suojata lattialle leviävältä lannalta. Pilppulan asemalla näimme Viipuria taas pommitettavan. Tienhaarassa olimme koivukujassa piilossa hälytyksen aikana. Pääsin Mäntyharjulta Koirakivelle ja perillä nukuin koko maanantain aina tiistaiamuun saakka.

Erkille ja Tommo-isälle nimismies toi palvelukseenastumismääräykset. Pari muuta-kin isä-poikaparia oli. Kutsu lienee perustunut työvelvollisuus- tai väestönsuojelumääräyksiin. Isät olivat ikämiehiä, pojat alaikäisiä mutta saaneet Puhtulan aikana ilman-suojelukoulutusta. Kaikki vapautuivat aikanaan: isät ensin, pojat myöhemmin.

Janne Kotilainen, 12 v:

Isä etsi etukäteen pyörällä parasta reittiä. Tietä oli pommitettu. Roslivossa Raivolassa lehmät piti ajaa yksitellen siltaa myöten. Matkantekoa Äyräpään radalle kesti kolme päivää.

Pentti Taponen, 13 v:

Isä vei aamulla perheen pariaksi tunniksi Alasuon rinteeseen tehtyyn maakellariin. Tulimme pois kun ei mitään kovaa rytinää ihmeempää tapahtunut.

Menin paimeneen. Einari Veijalainen tuli sanomaan, että kylä on jo tyhjä. Lähdin perheen perään. Karankamäen koululla olimme pari yötä, sitten Palsalaan Koirakives-sä, Autiomäkeen riiheen ja Järvenpään Haarojoelle, lopulta Perniöön.

Ennen yhteistapaamista Hilikka Toivanen, s. Himmanen puhutti muutamia kylässä olleita nuoria jo 1992 - 2008. Seuraavassa poimintoja.

Salli Sivonen, s. Antikainen:

Me kylän nuoret, Kaisa Vitikainen, Salme Huuhtanen ja minä, keräsimme äkkiä kylän lehmät ja ajoimme niitä Raivolaa kohti. Lehmiä oli 70. Hain unohtuneen käsilaukun pikavauhtia venäläiskoneiden luotirateissa.

Ajoimme lehmiä Äyräpään Kaukilan asemalle kolme päivää ja yötä metsissä pikuteitä myöten. Päätietyt täyttyivät sotilasajoneuvoista. Kuljin paljain jaloin, sota-ajan paperikengät olivat hajonneet sateessa.

Sotilailta saimme paksua näkkileipää ja lehmistä maitoa. Hoipertelimme väsymyksestä. Eräs sotilashenkilö vei meidät johonkin rakennukseen ja sanoi ”nukutte täällä kolme tuntia minun vastuullani”. Helpottihan sekin vähän.

Vasta kolmen päivän päästä päästiin jatkamaan Viipuria kohti. Vaunuja oli 59. Kaksi veturia ei jaksanut niitä vetää. Perästä oli jätettävä 11 vaunua pois, ja ihmiset siirrettiin ennestään melko täysiin alkupään härkävaunuihin.

Viipuri paloi. Matka jatkui sieltä Kouvolaa kohti pysähdellen pommitusten ja junanvaihtojen takia. Matka Puhtulasta kesti 11 päivää. Karankamäen koululle ajettiin lehmät taas kävellen ne 22 kilometriä.

Opettaja Kossilan tyttöjen kanssa pääsimme kesän ajaksi tukinuittoon. Tukkijätkänä sain kohtalaisen hyvää palkkaa. Jalkani toipuivat pahoista haavoista, joita paljain jaloin kävely Kannaksen metsissä sai aikaan.

Punatautiin siellä koululla kuolleista lehmistä sai käyttää vain nahkat ja suolet, saipuankeittoon.

Saimi Sarvi:

Lähtökiireessä tempasin reppuun puoli ruisleipää ja pelikortit, vaikka en pelaamista harrastanutkaan. Leivän syötin vasikalle houkutellessani sitä seuraamaan. Lopulta oli luovuttava ja jätettävä se oman onnensa nojaan. Eväinä oli enää maito ja sotilailta maitoon vaihdettu näkkileipä.

Matkan aikana oli useita pommituksia ja metsään juoksuja. En ehtinyt juosta. Jatkuvasti piti lypsää. Kyykistyin vain alas lehmän kyljen suojaan. Yksi lehmä sai sirpaleen lonkkaan.

Mitään ei ollut, millä korjata lanta junanvaunusta. Työntelin sitä ulos paljain jaloin minkä pystyin ja pesin jalat maidolla. Mäntyharjun asemalla saimme tietää missä omaiset ovat.

Tässä on Puhtulan silloisten lasten, nykyään 64 vuotta vanhemman, ja muutaman muun aiemmin puhutun nuoren muistoja lähtöpäivästä ja sen jälkeisestä matkasta.

Mitä tapahtui vanhalle opettaja Parikalle, mihin hän joutui? Hänenkö ilmoitustaan Henri Taponen pyöräili kuljettamassa eteenpäin? Tuntuu kuin opettaja olisi tavoittanut vain muutaman talon kylän alkupäästä. Suurin osa sai lähtökehotuksen sotilailta. Olivatko nämä sotilaat käskystä liikkeellä vai itsekin pakomatalla murtuneen rintaman kaaoksesta?

Laina Himmanen, 8 v:

Sinä lauantaiaamuna leikin vastapäätä kotiani olleen koulumme rappusilla. Sotilashenkilö ratsasti koulun pihaan, ja kohta tuli opettaja ja sanoi ”juoskaa nyt tytöt kotiin ja kertokaa vanhemmille, että opettaja tulee kohta käymään”. Opettaja tuli ja sanoi: ”Neljään mennessä kylän on oltava tyhjänä. Ottaisitteko vaimoni vähine tavaroineen samaan hevoskyytiin.” Meitä oli vain kolme: äiti, isä ja minä.

Yritimme, kolme hevoskuormaa, päästä Puhtulanmäen vasemmalta puolen Raivolan asemalle vievälle tielle. Vastaan tuli tien täydeltä marssivia sotilaita ja kuormastoa rintamalle päin.

Lähtökiireessä oli syöminen unohtunut. Äiti otti eväät esiin. Hänellä oli kolmen litran piimäkannu kädessä, kun metsästä tuli aseeton sotilas ja pyysi juotavaa. Sai kannun kannesta juodakseen ja paineli takaisin metsään. Ruokailutauon jälkeenkin liikenne jatkui ennallaan, joten käännettiin Raivolan kylään vievälle tielle. Sitten en muistaakaan muuta kuin Perkjärven lentokentän ohituksen.

Päädyimme lopulta Kaukilan asemalle Äyräpään radan varteen, noin 5 km Vuokses- ta länteen ja noin 60 km kotoa (karttatietoa). Naiset ja lapset ”härkävaunuihin” ja siellä sitä oltiin. Miehet hevoskuormineen lähtivät maantielle jatkamaan matkaa.

Veturia odotettiin ainakin kaksi päivää vaunuissa asustaen, ja vaunun ulkopuolella äiti piti toisesta letistä koko ajan kiinni, etten eksyisi valtavaan väkijoukkoon. Viipurin ratapihaa oli pommitettu eikä veturi päässyt ennen raivausta ja radan korjausta meitä hakemaan. Junamatkasta muistan vain ovenraosta nähneeni ratapihalla vaunujen rikkinäiset ja mustuneet jäännökset.

Olen ikäni ihmetellyt sitä, miten lähelle rintamaa meidät päästettiin. Siellä viettämiäni kahta vuotta ja niitä kokemuksia en milloinkaan antaisi pois. En vaadi venäläisiä palauttamaan Terijokea, mutta käyn mielelläni silloin tällöin katsomassa, mitä he ovat saaneet siellä aikaan.

Järvenpää, 23.5.2008 Laina Kosonen s. Himmanen

Näin oli evakuointi *suunniteltu*:

”Päämajan käskyllä 15.3.1944 määrättiin sotilashallintokomentaja eversti Koskimies suoraan Sihvon alaisena johtamaan evakuointivalmisteluja. Keväällä 1944 oli suojeluskuntapiirien esikunnassa valmiina yksityiskohtainen evakuointisuunnitelma jokaista piirin alueen kuntaa varten.

Oli hankittu tiedot kuntien ja niiden kylien väestön ja kotieläinten määrästä, oli laadittu rautateiden ja maanteiden käyttösuunnitelma, oli saatu Siirtoväen Huollon Keskukselta tiedot evakuoitavan väestön sijoituskunnista, oli valmistettu tarkat toimintaohjeet ja suorituskäskyt kuhunkin kuntaan asetettavalle evakuointihenkilöstölle.

Kaksi evakuointisuunnitelmaa

Oli rakennettu evakuointisuunnitelmat tapaus A:n ja tapaus B:n varalle. Edellisen mukaan oli väestö ja sen omaisuus siirrettävä pois pääasiassa rautateitse, jälkimmäisen mukaan pääasiassa maanteitse. Suunnitelmat pidettiin visusti salassa siviiliväestöltä. Karjalaisen väestön mielenrauhaa, uskoa kotimaakunnan säilymiseen ei haluttu vähimmässäkään määrin järkyttää. Jos näin tapahtuisi, se myös saattaisi vaikuttaa epäedullisesti armeijan moraaliin.

Kunnan evakuointipäälliköksi oli määrätty kunnanpäällikkö.

Evakuointia koskevat käskyt annettiin Kaakkois-Suomen sotilasläänin esikunnasta ja edelleen suojeluskuntapiirien esikunnista.

Kun suurhyökkäys 9.6. alkoi

10.6. kello 8.30 annetun käskyn mukaan oli heti evakuoitava Metsäpirtin, Raudun ja Terijoen kunnat sekä osia Kivennavan, Kanneljärven, Uudenkirkon ja Kuolemajärven kunnista.

Suurinta kiirettä oli pidettävä Terijoella, mutta siellä asui onneksi vain noin puoli-toistasataa henkeä. Suurhyökkäyksen alkaessa annettiin suojeluskuntapiirin esikunnasta Kannaksen kuntien evakuointipäälliköille määräys järjestää läpi vuorokauden kestävä puhelinpäivystys ja olla muutenkin hälytysvalmiudessa.

Tällaisen määräyksen sai myös Terijoen evakuointipäällikkö Emil Nikkanen. Suurhyökkäyksen toisena päivänä 10.6 puhelinyhteydet katkesivat eikä Terijoelle ilmaantunut suojeluskuntapiirin esikunnan lähettä ohjeineen ja käskyineen. Nikkanen katsoi parhaaksi toimia oma-aloitteisesti.

Liikkeelle kuka mitenkin pääsi

Lähtö rajan pinnasta oli melkoista kaaosta. Taaempana siihen tuli selkeyttä. Kahdensuuntaista liikennettä – joukkoja ja kalustoa rintamalle, siviilejä omaisuutensa kanssa pois – ei hyökkäyksen rajuudesta johtuen hallittu.

Aivan vanhalla valtakunnanrajalla olevan Haapalan kylän kolme perhettä poistui tai oikeammin pakeni tuttuja metsäpolkuja pitkin, ja illalla olivat kaikki terijokelaiset matkalla. (Lähde: Seppo Simonen, ”Paluu Karjalaan”, Palautetun alueen historiaa 1941-1944).